

РОЗГАЛУЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛІЗАЦІЙ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається питання професійного розгалуження педагогічних спеціалізацій, що відображено як у Концепції неперервної педагогічної освіти, так і в сучасному науковому дискурсі. Констатовано наявність у професійній педагогічній освіті низки виразних тенденцій: розширення кола педагогічних спеціалізацій (які в переважній кількості дописів визначаються «професіями»); швидкий розвиток «провайдерів освітніх послуг» щодо надання можливостей опанування всім бажаним «професією», що набувають дедалі більшої популярності; поступове впровадження визначених напрямів до післядипломної педагогічної освіти; майже повну інертність щодо визначених напрямів у формальній педагогічній освіті. Зроблено висновок щодо продуктивності розвитку тьюторства як педагогічної технології, що свідчить про усвідомлення на науково-теоретичному рівні необхідності посилення соціального супроводу учнів/студентів у процесі їхнього навчання.

Ключові слова: Концепція неперервної педагогічної освіти, педагогічна професія, спеціалізація, тьютор, коуч, фасилітатор, ментор, едвайзер, соціальний супровід.

BRANCHING OF PEDAGOGICAL SPECIALIZATIONS AS DISPLAY OF SOCIAL DIRECTION OF PEDAGOGICAL EDUCATION

The article deals with the issue of pedagogical specialists' professional branching, that is reflected both in the Concept of continuous pedagogical education and in the contemporary scientific discourse. The existence of a number of distinct tendencies in the professional pedagogical education has been confirmed. They are: expansion of the range of pedagogical specializations (that are defined as "professions" in the vast majority of posts); rapid development of "educational services' providers" in order to give opportunities for all who wishes to get "professions", that are getting popularity; slowly introduction of certain directions to postgraduate pedagogical education; almost complete inertia in certain directions in formal pedagogical education. The conclusion is made concerning to the productivity of tutor's development as a pedagogical technology, that testifies the awareness of the necessity of strengthening of pupils / students' social support in the process of their education at scientific and theoretical level.

Key words: Concept of continuous pedagogical education, pedagogical profession, specialization, tutor, coach, facilitator, mentor, adviser, social support.

Динаміка сучасного розвитку педагогічної освіти викликає небезпідставне занепокоєння в різних колах соціуму. Поступово зміцнюється розуміння важливості вчительської праці для сталого розвитку громадянського суспільства, що відображається в прийнятті низки нормативно-правових актів України регуляторного характеру, ухвалених останнім часом. На сьогодні для громадського обговорення МОН України було запропоновано новий документ

«Концепція розвитку педагогічної освіти», що покликаний стати дороговказом для всіх працівників освітньої галузі на найближчі роки.

Передусім зазначимо, що це не перший документ концептуального характеру, спрямований врегулювати систему педагогічної освіти, визначити пріоритети та вектори розвитку. Зокрема, варто згадати: Концепцію педагогічної освіти (1998 р.), Концепцію професійно-художньої освіти (2000 р.), Державну програму «Вчитель» (2002 р.), Концепцію Державної цільової програми розвитку професійно-технічної (професійної) освіти на 2011–2015 рр. (2010 р.), Концептуальні підходи до розвитку багаторівневої педагогічної освіти в Україні (2011 р.), Концепцію розвитку неперервної педагогічної освіти (2013 р.). Усі ці документи різною мірою виконали свою роль, проте на сьогодні, безумовно, є морально застарілими. Отже, поява Концепції є закономірною та виправданою. Не ставлячи за мету проаналізувати згаданий документ, лише відзначимо наявність тут пункту І. Розроблення сучасної моделі педагогічної професії в контексті потреб суспільства, перспектив розвитку національної економіки та глобальних технологічних змін (1.1. Особливий статус педагогічної професії), де міститься згадка про поступове розгалуження педагогічних професій. Так, тут виокремлюються такі професії: «викладач для дорослих учнів (андрагог)», «тьютор», «модератор», «фасилітатор», «асистент вчителя» тощо [5]. Однак перелік цих професій здається умовним і потребує свого уточнення, з огляду на практичний аспект питання.

У колі наукового обговорення залишається актуальною проблема підготовки вчителя до виконання своїх професійних функцій у сучасних суспільних умовах. Зокрема, в аспекті їхньої готовності до виконання функції соціального супроводу, підтримки учнівства/студентства в умовах педагогіки партнерства відповідно до Концепції «Нової української школи». Варто відзначити, що необхідність створення комфортного освітнього середовища на засадах суб'єкт-суб'єктних відношень між учителем/викладачем і учнем/студентом обговорюється у значній кількості наукових досліджень, з яких, відповідно до теми публікації, ми виділили ті, що стосуються соціального супроводу та підтримки учнівства/студентства, а саме – тьюторство.

Проблемі тьюторства (та підготовці тьюторів) присвячено значну кількість наукових публікацій (А. Андреев, В. Биков, А. Бойко, С. Ветров, Н. Жевакіна, В. Кухаренко, В. Осадчий, О. Руденко та ін.), які розглядають його роль у дистанційному навчанні, пропонують варіанти методичного забезпечення тьюторської діяльності на різних освітніх рівнях і стверджують вагоме значення тьюторів у складанні індивідуального маршруту розвитку учня/студента. Про тьютора згадується й у «Концепції розвитку педагогічної освіти» (далі – Концепція).

Зважаючи на дискусійність питання професійного розгалуження педагогічних фахівців, що відображається в сучасному науковому дискурсі, вважаємо доцільним визначитися з об'єктивністю цього процесу, його перебігом та спрогнозувати продуктивні тенденції. Тим більше, що з огляду на тенденції розвитку «ринку освітніх послуг» та сучасні публікації з цього питання, до наведеного переліку можемо додати: фахівців із педагогічного дизайну, менторів, коучів та едвайзерів. Крім того, зважаючи на інтенсивний розвиток та поширення комп'ютерних технологій, деякі науковці передбачають появу таких (педагогічних) спеціальностей, як куратор онлайн-платформи; інструктор із

інтернет-серфінгу; міждисциплінарний тьютор; брейн-тренер; лайфстайл-тренер; технік освітніх завдань; ігротехнік/ігромайстер; електронний асистент; розробник освітніх технологій тощо.

Пропонований Концепцією новий перелік педагогічних професій викликає певні застереження. Перше, що привертає увагу, – найменування перелічених спеціальностей «професіями», оскільки перелік професій міститься в Державному класифікаторі, який безпосередньо пов'язаний із всією системою держстандартів. Формально введення нової професії потребує окремого наказу Міністерства освіти України. Утім, останніми роками було ухвалено (чи, точніше, переформатовано) декілька Державних класифікаторів професій, до яких практично кожного року вносили зміни (2010; 2011, 2012, 2014; 2015; 2016 рр.) [2, с. 27]. Тому можемо припустити, що нововведення можливі, якщо зважати на позицію укладачів документів. Зокрема, в Національному класифікаторі України «Класифікатор професій 003:2005 р.», з-поміж іншого, сказано, що підставою для утворення нових назв професій є назви робіт [3]. У чинному Класифікаторі (2010 р.) вказано, що підставою для утворення нових назв професій і посад є розвиток нових видів економічної діяльності та технологій [4]. Отже, якщо визначені категорії знайдуть своє місце серед напрямів економічної діяльності, то, вірогідно, з'являться й такі професії. Наразі варто говорити лише про можливі спеціалізації, визначення яких міститься в Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.): *спеціалізація* – складова спеціальності, що визначається вищим навчальним закладом і передбачає профільну спеціалізовану освітньо-професійну чи освітньо-наукову програму підготовки здобувачів вищої та післядипломної освіти [9]. Тому визначений перелік може бути позначений як спеціалізація до певної спеціальності (складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка [9]). Спеціалізація, на відміну від спеціальності, визначається закладом вищої освіти.

Також привертає увагу в наведеному вище переліку «професій» їх англійське походження, що, безумовно, спричиняє дискусії відносно доцільності вживання англійських слів за наявності українських еквівалентів. Фактично добір цих відповідників ще більше заплутує розуміння сутності «професій» через їх практичну тотожність.

Вітчизняні науковці (зокрема Б. Ажнюк) наголошують, що «це міжнародне явище викликане насамперед глобалізацією, супутником якої в більшості країн є дво- чи багатомовність. Воно позначається на словниковому складі мови, на її морфології та синтаксисі і частково – на звуковій системі. Мовна інтервенція здійснюється через такі середовища, як телебачення й радіо, преса, масова культура, Інтернет, інформаційне обслуговування споживчого ринку, зокрема рекламу. Глобалізаційні впливи стають дедалі помітнішими в системі освіти» [1].

Детально проблема розмежування значень термінологічного ряду: коуч, ментор, тьютор, едвайзер, фасилітатор – висвітлена в статті Т. Лелеки «Функціонування англоамериканських запозичень-синонімів сфери безперервної освіти в українській мові початку ХХІ століття» [6]). На висвітленні точки зору авторки вважаємо за необхідне зупинитися більш детально, оскільки вона дозволяє простежити наявність лексико-семантичних дублетів та перетинів, що, наголосимо, на думку мовознавців, є небажаним у термінології явищем, оскільки «в ідеалі термін має бути недвозначним і безваріантним» [1].

Відтак, звернення до статті Т. Лелеки дозволяє виявити такі синонімічні ряди:

- коуч – інструктор, приватний інструктор, тьютор (coach (n) – instructor, private instructor, tutor [10, с. 106]);

- ментор – едвайзер, коуч, консультант, інструктор, тренер, тьютор (mentor (n) – advisor, coach, consultant, educator, guide, guru, instructor, teacher, trainer, tutor, wise man, advisor, counselor [10, с. 305]);

- тьютор – коуч, інструктор, лектор, приватний інструктор (tutor (n) – coach, educator, guardian, instructor, lecturer, private instructor, tutorial [10, с. 427]);

- едвайзер – ментор, консультант (advisor (n) – mentor, counselor [10, с. 18]);

- фасилітатор – помічник, який надає індивідуальну та/чи групову допомогу (facilitator (n) – a facilitator is a person or organization that helps another person or organization to do or to achieve a particular thing [10, с. 200]).

Але найбільш цікавим у цьому ряду є слово «вчитель», який одночасно є коучем, інструктором, майстром, ментором, тьютором тощо (teacher (n) – coach, educator, guide, guru, instructor, master, mentor, professor, scholar, schoolteacher, specialist, trainer, tutor, lecturer [10, с. 401]).

Аналіз статті дозволяє виокремити певні функціональні розбіжності між виявленими «професіями» з позицій обмеження кола їх дії та взаємодії з іншими суб'єктами освітнього процесу та з огляду на їхнє використання у науково-педагогічному дискурсі. Отже, *коуч* допомагає в досягненні конкретної (групової/індивідуальної) мети; *ментор* виконує роль наставника, якого обирають самостійно (наукового керівника); *едвайзер* навчає конкретній спеціальності, стає академічним наставником; *фасилітатор* налагоджує комунікацію в групі; *тьютор* супроводжує учня (студента) у навчанні, допомагає йому в особистісному розвитку. Додамо, що сьогодні тьютор розуміється і як консультант у дистанційному навчанні. Зокрема, розуміння «тьюторства»/«тьютора» суб'єктом дистанційного навчання знаходимо на сайті Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка; розділ Психолого-педагогічний супровід професійної діяльності (<http://choice.ippo.kubg.edu.ua/>).

Очевидно, що нині визначені вище функції виконують фахівці, що мають професії (та спеціальності), які дозволяють їм займати ті чи ті місця відповідно до «Переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників» (Постанова Кабінету Міністрів України від 14.06.2000 р., № 963) [10] і штатного розпису закладу освіти. Отже, функції, що виконують учитель/вихователь/викладач, педагог-організатор, практичний психолог, соціальний педагог тощо пропонується замінити низкою нелегітимізованих «професій». Це, на нашу думку, не може вважатися продуктивним, оскільки не враховує особливості вітчизняної організації освітнього процесу та систему освіти загалом.

Водночас відзначимо, що крапкові впровадження деяких «професійних» інновацій на рівні експериментальної та/чи проектної роботи почалися раніше на базі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти. І вже 2017 р. з'являються інформативні покажчики, де міститься коротке пояснення «нових ролей педагога» (<https://library.mk.ua/wp-content/uploads/2018/01/rv.pdf>).

Допоки науково-педагогічна думка працює над теоретичними та прикладними аспектами визначення сутності, функцій і завдань, які повинні виконувати фахівці «нових спеціальностей», у мережі Інтернет можемо зустріти

низку освітніх організацій (переважно – громадських об'єднань), які пропонують свої послуги у визначеній сфері.

З-поміж інших таких пропозицій: «Майстерня педагога» / «Центр нової освіти Івана Іванова» (<http://mozaikaped.blogspot.com/2017/04/>); КМДШ та Міжнародний освітній центр Insight (м. Львів); Тренінговий центр «Сертифіковані українські технології освіти» (м. Тернопіль), Центр безперервного розвитку «EveRRest» (Еверрест) (м. Запоріжжя), Громадська організація «Інша освіта» (м. Київ) та ін. Загалом інформація щодо різного гатунку навчальних курсів міститься на онлайн-платформі неформальної освіти (<https://learnlifelong.net/>). Саме тут знаходимо пропозиції щодо опанування нових спеціальностей, зокрема – «навчання тьюторингу із урахуванням українських реалій та досвіду школи» (20 год. Навчання – 10 зустрічей по 2 год.). Провайдери освітніх послуг (а саме так названі ці організації на зазначеному вище сайті) достатньо широко представляють свою діяльність: «Школа тренерства та фасилітації для освітніх / навчальних форматів буде цікава освітянам та едукаторам широкого профілю, які прагнуть використовувати сучасні підходи неформальної освіти, фасилітації та модерації, а також андрагогіки та конструктивізму в різних освітніх та навчальних форматах – від формальної освіти до корпоративних навчань, курсів та тренінгів» [11] (Додамо, що все за п'ять днів та 4 300 грн.). Отже, як би скептично педагогічне товариство не ставилося до подібних оголошень, варто визнати, що суспільна спільнота виявилася більш гнучкою та дуже швидко відреагувала на запит «освітнього ринку».

Утім, поява цих спеціалізацій, на нашу думку, є результатом зміни вектора розвитку вищої освіти, зокрема педагогічної, у бік соціальної підтримки здобувачів освіти. Всі перелічені можливі спеціалізації покликані надавати допомогу, супровід тому, хто вчиться; забезпечують створення найбільш сприятливих умов для комфортного освітнього середовища; сприяють розвитку індивідуальних здібностей учнів і студентів, а отже, їх успішній подальшій соціалізації. Тому ми знову відчуваємо певний дисонанс. З одного боку, нещодавно практично було ліквідовано спеціальність «соціального педагога» (об'єднано із «соціальним працівником»), з іншого, саме його функції зараз пропонується перерозподілити між коучем, ментором, тьютором, едвайзером, фасилітатором тощо.

Припускаємо, що саме для розв'язання виявленої суперечності МОН України в лютому 2018 р. [7] винесло на громадське обговорення проект Положення про психологічну службу в системі освіти. У тексті цього документа неодноразово згадується соціальний працівник, діяльність якого передбачена в межах психологічної служби в школі. Звернення до тексту проекту дозволило виявити певні аналогії щодо діяльності соціального педагога, передбачені зазначеним вище Положенням, та функцій аналізованих у статті новітніх «професій»/спеціалізацій, що унаочнено в Таблиці 1.

**Відповідність функціональних обов'язків соціального педагога
(відповідно до проекту МОН) та нових педагогічних спеціалізацій**

Соціальний педагог	Нові спеціалізації
<p><i>Здійснює:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - соціально-педагогічний патронаж здобувачів освіти, колективу та мікрогруп, осіб, які потребують піклування чи перебувають у складних життєвих обставинах тощо; - вивчення та визначення соціальних умов і розвитку здобувачів освіти, мікроколективу (класу чи групи), шкільного, студентського колективу в цілому, молодіжних та дитячих громадських організацій. 	<p>тьютор; коуч; фасилітатор</p>
<p><i>Сприяє:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - адаптації (здобувачів освіти) до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам або особам, які їх замінюють; - подоланню особистісних, міжособистісних, внутрішньосімейних конфліктів; - формуванню в здобувачів освіти відповідальної поведінки, готовності до самореалізації тощо; - соціальній адаптації здобувачів освіти в соціальному середовищі, колективі закладу освіти; - участі здобувачів освіти у науковій, технічній, художній творчості, спортивній, суспільно-корисній діяльності, життєвому і професійному самовизначенні, становленні активної громадянської позиції особистості, формуванню відповідальної поведінки. 	<p>ментор едвайзер</p> <p>коуч</p> <p>тьютор, коуч, ментор</p> <p>тьютор, коуч фасилітатор</p> <p>ментор едвайзер</p>

Аналіз наведених у таблиці співвідношень у функціях соціального педагога та новітніх спеціалізацій переконує в їх певній ідентичності. Проте існує суттєва, на наш погляд, відмінність.

Соціальний педагог (а в освітній установі він один) не може повною мірою індивідуалізувати свою роботу, «дійти» до кожного учня/учениці, студента/студентки. Натомість діяльність новітніх спеціалістів індивідуалізована, особистісна, тому, можливо, й буде продуктивною. Хоча тут, зважаючи на необхідність збільшення штату педагогічних працівників, потрібно буде вирішувати питання фінансового забезпечення діяльності цієї категорії спеціалістів, що за нинішніх умов надзвичайно проблематично. Тому, вірогідно, на сьогодні визначені категорії педагогічних працівників не будуть залучені до активної педагогічної діяльності. Варто лише більш уважно проаналізувати характер пропонованої роботи, популяризувати її та поступово вводити до змісту педагогічної освіти (та підготовки майбутніх учителів) у якості новітніх педагогічних технологій.

Отже, можемо констатувати наявність у професійній педагогічній освіті низки виразних тенденцій: розширення кола педагогічних спеціалізацій (які в переважній кількості дописів визначаються «професіями»); швидкий розвиток «провайдерів освітніх послуг» щодо надання можливостей опанування всім бажаним «професій», що набувають дедалі більшої популярності; поступове впровадження визначених напрямів до післядипломної педагогічної освіти; майже повну інертність щодо визначених напрямів у формальній педагогічній освіті.

Власне, остання тенденція порушується лише в одному випадку: коли йдеться про тьюторство як сукупність педагогічних дій та / чи окрему (додаткову) спеціалізацію для студентів другого магістерського рівня. Загалом можемо констатувати значний інтерес сучасної педагогічної думки до питання підготовки майбутнього вчителя до тьюторської роботи. І це, безумовно, позитивна тенденція, яка свідчить про усвідомлення на науково-теоретичному рівні необхідності посилення соціального супроводу учнів/студентів у процесі їхнього навчання. Однак практичне впровадження та методичне забезпечення тьюторської діяльності педагогічних працівників усе ще недостатньо підготовлені та потребують ґрунтовної дослідницької роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажнюк Б. Інновації в системі української мови та тенденції її розвитку. URL: <http://archive.ndiuvi.org.ua/fulltext.html?id=1322> (дата звернення: 21.03.2018).
2. Дороніна Т. О. Оновлення «Державного класифікатора професій»: можливості застосування гендерного підходу / Т. О. Дороніна // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2015. – №130. – С. 26–29.
3. Класифікатор професій 003:2005 : Наказ Держспоживстандарту України від 26.12.2005 р. №375. URL: http://search.ligazakon.ua/_doc2.nsf/link1/FIN19198.html
4. Класифікатор професій ДК 003:2010 : Наказ Держспоживстандарту України від 28.07.2010 р. №327. URL: http://hrliga.com/docs/KP-2010_zpz.htm (дата звернення: 10.03.2018).
5. Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти : Проект МОН України від 13.03.2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/03/13/kontseptsiya-pedosviti-pislya-kolegii-03-18.doc>. (дата звернення: 12.04.2018).
6. Лелека Т. О. Функціонування англо-американських запозичень синонімів сфери безперервної освіти в українській мові початку XXI століття. URL: lingvj.oa.edu.ua/articles/2015/n58/130.pdf. (дата звернення: 12.04.2018).
7. МОН пропонує для громадського обговорення: Проект Положення про психологічну службу у системі освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proekt-polozhennya-pro-psihologichnu-sluzhbu-u-sistemi-osviti> (дата звернення: 12.04.2018).
8. Перелік посад педагогічних та науково-педагогічних працівників: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.06.2000 р. №963. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/963-2000-%D0%BF> (дата звернення: 12.04.2018).
9. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 21.03.2018).
10. Словарь синонимов английского языка / Dictionary of Synonyms / [под ред. С. Матвеева]. – Москва : АСТ Восток-Запад, 2006. – 536 с.
11. Школа тренерства та фасилітації для освітніх форматів. URL: <https://learnlifelong.net/events/978> (дата звернення: 12.04.2018).

k_pedagogy@kdpu.edu.ua

Рецензент: д. пед. н., проф. Шевченко Г. П.